

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1976/77: 12

med anledning av motioner om folkpensionärernas situation

Motionerna

I motionen 1975/76:306 av herr Henmark (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär utredning rörande den ekonomiska situationen för folkpensionärer och pensionärer med ringa ATP samt basbeloppets konstruktion som värdemätare för att åstadkomma värdesäkring av utgående pensioner.

I motionen 1975/76:2035 av herr Bohman m. fl. (m) hemställs att riksdagen "uttalar vad i motionen 1975/76:1979 anförts om hänsynstagande till de äldre bl. a. genom skapande av större möjligheter för pensionärer att få delta i samhällsplaneringen, att kunna erhålla förvärvsarbete, inte minst på deltid, samt till frivilligt ideellt arbete".

I motionen 1979 framhålls mot bakgrunden av att pensionsåldern sänkts till 65 år och möjligheterna till delpension förbättrats, att pensionärer i yngre åldrar utgör en resurs som inte kan förnekas eller undvaras och att det på pensionärshåll finns en dokumenterad vilja till insatser. Motionärerna anför att de pensionärer som så önskar borde ha en given plats i verksamheten inom barnomsorg, i skolor och på fritidsgårdar liksom inom vårdinstitutionerna och att de också skulle kunna göra värdefulla insatser inom kommunernas och kyrkans pensionärsverksamhet, studieförbunden samt Röda korset och andra frivilliga organisationer. För att skapa ökad valfrihet för pensionärerna och minska de negativa följderna av pensioneringen fordras, framhålls det i motionen, att fler deltidsarbeten skapas och att i statlig eller kommunal tjänst – liksom inom den enskilda sektorn – i större utsträckning bör prövas att två eller flera personer delar en tjänst.

Gällande bestämmelser m. m.

Pensionerna är värdesäkrade genom att de är anknutna till basbeloppet. Detta fastställs varje månad och utgör 4 000 multiplicerat med det tal som anger förhållandet mellan det allmänna prisläget under andra månaden före den som basbeloppet avser och prisläget i september 1957. Basbeloppet avrundas till närmaste hundratal kronor. Vid beräkning av det allmänna prisläget utgår man från konsumentprisindex. Detta bestäms också varje månad på grundval av statistiska uppgifter om pristörändringar i ett 70-tal geografiska områden, som är representativa för hela riket i fråga om befolkningens ålder, kön, civilstånd, inkomster m. m. Ändring av basbeloppet

sker så snart relationstalet mellan konsumentprisindex andra månaden före den som basbeloppet avser och konsumentprisindex i september 1957 ändrats tre procent sedan närmast föregående ändring av basbeloppet. Denna marginalspärr har införts för att undvika alltför täta justeringar av basbeloppet på grund av obetydliga prissäringar i ena eller andra riktningen. Departementschefen uttalade i prop. 1962:90 att täta ändringar av de utgående förmånernas storlek knappast kunde anses ha något berättigande i den mån inte ändringarna var föranledda av väsentliga prissäringar. Från administrativ synpunkt var det också en fördel att pensionerna inte behövde räknas om alltför ofta.

Även andra förmåner än pensionerna är värdesäkrade genom anknytning till basbeloppet. Detta gäller t. ex. bidragsförskott, statligt studiestöd, yrkesskadelivräntor och vissa underhållsbidrag.

Tidigare behandling m. m.

Värdesäkring av pensioner

Med anledning av motioner, vilka syftade till att basbeloppet inom den allmänna försäkringen skulle beräknas inte i förhållande till den allmänna prisutvecklingen utan i förhållande till ett reallöneindex, som skulle ge pensionärerna samma standardhöjning som andra, begärde riksdagen 1969 en förutsättningslös översyn av standardsäkringen inom den allmänna pensioneringen (2LU 1969:71, rskr 1969:327).

Den år 1970 tillsatta pensionsålderskommittén (numera pensionskommittén, S 1970:16) fick uppdraget att göra den begärda översynen. Utredningen har enligt sina direktiv bl. a. att undersöka behovet av och möjligheterna att med hänsyn till inkomstutvecklingen och omfattningen av de resurser som kan ställas till förfogande förstärka gällande garantier rörande pensionsnivån.

Utskottet behandlade i slutet av år 1975 två motioner med anknytning till den nu förevarande motionen 306. Sålunda begärdes i en partimotion från centern en undersökning av folkpensionärernas konsumtionsmönster och förslag till åtgärder i syfte att infria riksdagens löften till pensionärerna om standardhöjning och värdesäkra pensioner samt i en partimotion från folkpartiet en översyn av metoden för indexreglering av folkpensionen. Utskottet (se SfU 1975/76:19) framhöll att de i motionerna väckta frågorna hade samband med pensionskommitténs uppdrag angående standardsäkringen av pensionerna och förutsatte att kommittén skulle komma att belysa frågorna vid fullgörande av detta utredningsuppdrag. Utskottet hemställde att motionerna i de delar de omfattades av nämnda yrkanden skulle överlämnas till pensionskommittén. Riksdagen biföll utskottets förslag (rskr 1975/76:99) och genom beslut den 18 december 1975 överlämnade regeringen riksdagsskrivelse, utskottsbetänkande och motionerna i motsvarande

delar till pensionskommittén för behandling. Enligt regeringens beslut skall pensionskommittén samråda med den år 1974 tillsatta pensionärsundersökningen (S 1974:06).

I maj innevarande år behandlade utskottet på nytt motionsyrkanden från centern och folkpartiet om en undersökning av folkpensionärernas konsumtionsmönster i syfte att möjliggöra en bedömning av sättet att värdesäkra pensioner. Utskottet hänvisade till sitt ställningstagande i betänkandet SfU 1975/76:19 och uttalade att det var angeläget att pensionskommitténs arbete bedrevs med skyndsamhet. Riksdagen gav regeringen till känna vad utskottet anfört (rskr 1975/76:392).

Enligt vad utskottet inhämtat har till pensionskommittén överlämnats en skrivelse från Pensionärernas riksorganisation (PRO) vari organisationen begärt att procenttalet för förändring av basbeloppet sänks från tre till två enheter och att pension utbetalas retroaktivt från den månad konsumentprisindex stigit så att det föranlett en höjning av basbeloppet.

Deltidsarbete m. m. för pensionärer

I samband med behandlingen år 1975 av propositionen (1975:97) angående rörlig pensionsålder m. m. underströk riksdagen, i likhet med departementschefen i propositionen, att arbetsmarknadens parter hade ett stort ansvar för att sådana deltidsarbeten skapades som utgjorde en nödvändig förutsättning för en ändamålsenlig kombination av delpension och deltidsarbete.

En motion som syftade till fler deltidsarbeten för äldre behandlades av socialförsäkringsutskottet i betänkandet SfU 1975/76:44. Utskottet vidhöll därvid uppfattningen att det borde ankomma på arbetsmarknadens parter att åstadkomma de för delpensioneringen erforderliga deltidsarbetena och framhöll att då nyligen publicerade uppgifter från ett i Stockholm anordnat symposium angående delpensioneringen gav vid handen att man inom olika branscher, bl. a. verkstadsindustri, byggindustri och varuhus, såg positivt på möjligheterna att ordna deltidsarbeten för dem som önskade delpensionera sig. Utskottet hänvisade också till att inrikesutskottet i betänkandet InU 1975/76:42 avstyrkt partimotioner från centern och folkpartiet om att stat och kommun borde gå i spetsen för införande av flexibel arbetstid och deltidstjänster med hänvisning bl. a. till att sysselsättningsutredningen kunde förväntas undersöka behovet av deltidsarbeten och till att man kunde utgå från att deltidsfrågor skulle komma att ingå i den proposition som senare under våren väntades bli förelagd riksdagen och som byggde på resultatet av länsplaneringen och sysselsättningsutredningen.

Den ovan nämnda pensionärsundersökningen (S 1974:06) har till uppgift att göra en kartläggning av de äldres situation för att få underlag för den framtida utformningen och inriktningen av samhällets insatser. I utredningens direktiv anges målsättningen för kartläggningen på följande sätt.

Kartläggningen skall ge en bild av de äldres situation i dagens samhälle. Undersökningarna härom skall göras mot bakgrund av den utveckling som skett i fråga om samhällets vård- och serviceinsatser och beträffande pensionärernas förbättrade ekonomiska förhållanden. Det bör undersökas hur den ökade ekonomiska tryggheten genom förbättrade pensioner inverkar på pensionärernas livsmönster och på behovet av samhällets insatser i fråga om vård och serviceåtgärder för de äldre. Studierna av pensionärernas livsmönster bör även belysa utvecklingen av sådana faktorer som sparande, fritidsverksamhet, resor osv. Även det forsknings- och utvecklingsarbete av betydelse för de äldres situation som utförts i olika sammanhang bör uppmärksammas. En analys av de framtida utvecklingstendenserna skall göras med hänsyn till bl. a. befolkningsutvecklingen. Kartläggningen skall vidare – med beaktande även av pensionärernas förstärkta ekonomi – innefatta en undersökning av olika vägar då det gäller att tillförsäkra de äldre goda levnadsbetingelser. Den bör utöver ålderspensionärernas förhållanden också omfatta förtidspensionärernas situation i de avseenden det här gäller.

Utskottet

Basbeloppet inom den allmänna försäkringen har tillkommit för att värdet av pensionerna skall bibehållas i nivå med prisutvecklingen i samhället. Basbeloppet bygger därför på konsumentprisindex, vilket beräknas på statistiska uppgifter om prisförändringar. Basbeloppet fastställs varje månad och utgör 4 000 multiplicerat med det tal som anger förhållandet mellan konsumentprisindex under andra månaden före den som basbeloppet avser och konsumentprisindex i september 1957.

För att man skall undvika alltför täta justeringar av basbeloppet har man försett regeln om basbeloppets förändringar med en marginalsärr. Denna är uttryckt så, att en ändring av jämförelsetalet inte skall föranleda ändring av basbeloppet med mindre jämförelsetalet stigit eller gått ner med tre procent sedan närmast föregående ändring av beloppet vidtogs.

Herr Henmark ifrågasätter i motionen 306 om det nuvarande systemet för värdesäkring av pensionerna ger pensionärerna tillräcklig kompensation för prishöjningar. Han pekar på tre faktorer som enligt hans mening kan bidra till att så ej är fallet, nämligen dels att konsumentprisindex beräknas på grundval av ett konsumtionsmönster som inte överensstämmer med pensionärernas, dels att förändringar i konsumentprisindex påverkar basbeloppet först efter två månader och dels att basbeloppet ändras först då relationstalet stigit eller gått ned tre procent efter närmast föregående ändring av basbeloppet. Motionären vill att riksdagen begär en utredning rörande dessa frågor.

Som redovisats i inledningen till detta betänkande har motioner rörande en undersökning av pensionärernas konsumtionsmönster i december föregående år på riksdagens begäran överlämnats till pensionskommittén för behandling. Riksdagen har därefter så sent som i maj i år i enlighet med utskottets hemställan i betänkandet SfU 1975/76:44 understrukit angelä-

genheten av att utredningsarbetet bedrivs skyndsamt. I samband med dessa motioner behandlar, enligt vad utskottet inhämtat, kommittén också en skrivelse från PRO som berör de övriga två i motionen 306 aktualiserade problemen med basbeloppets beräkning. Syftet med motionen får härmed anses tillgodosett och utskottet avstyrker därför bifall till densamma.

Frågan om bättre levnadsbetingelser sedd ur delvis andra aspekter än de rent ekonomiska tas i motionen 2035 upp av herr Bohman m. fl. Motionärerna vill att riksdagen uttalar sig för ett ökat hänsynstagande till de äldre i samhället. Mot bakgrunden av bl. a. den sänkta pensionsåldern och de nya möjligheterna till delpension fr. o. m. 60 års ålder menar motionärerna att man till fördel för såväl samhället som pensionärerna bör utnyttja den tillgång som i synnerhet de yngre pensionärerna utgör. De som så önskar bör, framhåller de, beredas möjlighet att deltidsarbeta och att medverka i samhällsplaneringen och i de frivilliga organisationernas arbete.

Utskottet vill med anledning av detta yrkande erinra om att såväl regering som riksdag i samband med tillkomsten av den rörliga pensionsåldern (jfr prop. 1975/76:97 och SfU 1975:15) underströk att arbetsmarknadens parter hade ett stort ansvar för att sådana deltidsarbeten skapades som utgjorde en nödvändig förutsättning för en ändamålsenlig kombination av delpension och deltidsarbeten. Samma ansvar åvilar givetvis även staten och kommunerna i egenskap av arbetsgivare. Utskottet vill också peka på att departementschefen i en proposition (1975/76:211), som för närvarande behandlas av riksdagen och i vilken principerna för den framtida sysselsättnings- och regionalpolitiken läggs fast, understryker att man i samband med delpensionsreformen måste planera in deltidsarbeten på varje enskild arbetsplats där en äldre arbetstagare begär det. Departementschefen framhåller också att kraven på förändrade och individuellt anpassade arbetsplatser får en ytterligare dimension om perspektivet sträcks ut till att avse ett arbetsliv där bland andra pensionärer skall beredas möjlighet till förvärvsarbete. Utskottet, som förutsätter att dessa uttalanden kommer att noga beaktas i det fortsatta sysselsättningspolitiska arbetet, vill i övrigt hänvisa till den kartläggning av de äldres situation i dagens samhälle som f. n. pågår inom den i juni 1974 tillkallade pensionärsundersökningen och som bl. a. syftar till att tillförsäkra de äldre goda levnadsbetingelser. I detta arbete har pensionärerna möjlighet att bl. a. genom enkätundersökningar framföra sina synpunkter. Genom pensionärsundersökningen anser utskottet att man tagit ett betydelsefullt steg mot en ökad möjlighet för pensionärerna att på olika sätt medverka i samhällslivet. Utskottet förutsätter att regeringen, när resultatet av kartlägningsarbetet föreligger, kommer att ta initiativ till de åtgärder som kan visa sig erforderliga. Med det anförda får motionen 2035 anses besvarad. Någon särskild åtgärd i anledning av densamma anser utskottet inte påkallad.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1975/76:306 och 1975/76:2035.

Stockholm den 24 november 1976

På socialförsäkringsutskottets vägnar

SVEN ASPLING

Närvarande: herrar Aspling (s), Ringaby (m), Augustsson* (s), Magnusson i Nennesholm (c), Karlsson i Ronneby (s), fröken Bergström (fp), fröken Pehrsson (c), herrar Marcusson (s), Åkerlind (m), Nilsson i Kristianstad (s), Lindström (s), Andersson i Edsbro (c), Larsson i Vänersborg (s), Weinehall (c) och fru Jönsson (c).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.